

Л. С. Остапенко,
ТОВ “Ділові перспективи”, м. Суми

УЗАГАЛЬНЕННЯ ТИПОЛОГІЇ ТА ПЕРЕДУМОВ ВИНИКНЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ

На жаль, на сьогоднішній день в економічній літературі не сформовано єдиного, усталеного розуміння сутності поняття “криза”. Систематизація науково-методичних підходів до розуміння сутності кризи дозволяє виокремити три ключові підходи: у межах першого підходу кризу розуміють як довгострокову негативну тенденцію, в межах другого підходу криза розуміється як об’єктивна реальність, тобто як одна із циклічних фаз розвитку суб’єкта господарювання, в межах третього підходу криза розуміється як переломний етап у розвитку суб’єкта господарювання.

Класиками економічної теорії переконливо доведено, що кризові ситуації на макроекономічному рівні є неминучими, а розвиток соціально-економічних систем є циклічним. Існує два основних підходи до визначення поняття кризи. Одні автори пов’язують поняття кризи безпосередньо з неплатоспроможністю і банкрутством, що, на наш погляд, не є в достатній мірі об’єктивною точкою зору, оскільки банкрутство – це завершальна фаза кризової ситуації, крайня її стадія, яка необов’язково досягається в кожній кризовій ситуації. Інші визначають кризу як будь-яку подію, що порушує рівновагу в системі. К. Маркс довів, що криза має не лише негативний вплив на економіку, але також виконує і стимулюючу функцію, що підштовхує до розвитку на якісно новому рівні, скорочення витрат виробництва, оновлення капіталу на новій технологічній основі. Розділяючи таку точку зору, кризову ситуацію можна розглядати як найважливіший інструмент саморегулювання економіки.

Серед дослідників проблематики кризових явищ немає єдності стосовно їх типології. Узагальнення теоретичних напрацювань в цьому науковому напрямку дозволяє виокремити такі класифікаційні критерії:

- за причинами виникнення (суб’єктивні, об’єктивні);
- за факторами впливу (зовнішні, внутрішні);
- за частотою виникнення (циклічні, нециклічні (проміжні, часткові, галузеві, структурні));
- за широтою охоплення (системні, локальні);
- за ступенем реакції на вплив (керовані, некеровані);
- за природою виникнення (природні, штучні, випадкові, закономірні);
- за характером проходження (кризи становлення, постійні кризи, неплатоспроможність, руйнівні, безвихідь, банкрутство);
- за часом проходження етапів життєвого циклу соціально-економічної системи (кризи створення, становлення, розвитку, зрілості, спокою, згасання);

- за характером виникнення і дії (раптові, прогнозовані, безперервні, еволюційні);
- за джерелом походження (соціальні, організаційно-економічні, технологічні, екологічні, політичні, психологічні);
- за терміном (короткострокові, середньострокові, довгострокові);
- за проявами та наслідками (приховані, відкриті) тощо.

Залежно від виду кризи багато в чому залежать і її передумови, тобто показники, які зумовлюють настання кризових явищ. Загалом усі названі передумови кризи досить тісно взаємопов'язані, становлять складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. Так, зокрема, розглянемо передумови виникнення криз за трьома групами:

- 1 група – дефолтні процеси (неплатоспроможність; розструктурування капіталу; відсутність страхових фондів; незадовільна робота з дебіторами; надання незабезпечених товарних кредитів; великі капіталовкладення на тривалий термін; багато низьколіквідних оборотних активів; зниження кредитоспроможності; значна кредиторська заборгованість; форс-мажорні обставини тощо);
- 2 група – збитковість виробництва (неефективне співвідношення цін та собівартості; невиправдане завищення цін; ризиковані великі проекти; зростання собівартості при наявності стабільних цін; зменшення виручки від реалізації продукції; збитковість окремих структурних підрозділів; придбання збиткових підприємств; значні запаси продукції на складі; високі витрати на персонал; високі процентні ставки; неефективна маркетингова політика; форс-мажорні обставини);
- 3 група – стратегічна неспроможність (низький рівень менеджменту; помилковий вибір місця розташування підприємства; неефективна політика збуту та асортиментна політика; недосконале планування та прогнозування; помилкова політика диверсифікації виробництва; дефіцити в організаційній структурі; відсутність виробничої програми; зайві виробничі потужності; відсутність або недієздатність системи контролінгу; форс-мажорні обставини).